

Szemes Péter

Fülek a falon

(Markó Béla Egy irredenta hétköznapi című könyvéről)

A közép-kelet-európai kommunista rendszerek bukása után a demokratikus átrendeződésnek köszönhetően a hatalom korábbi birtokosainak és az őket kiszolgáló erőszak-szervezeteknek egyre több rémtette került nyilvánosságra. Magyarországon az utóbbi években lehetett hallani az 56-os megtorlás áldozatainak holttestét péppé zúzó darálókról, szinte közvetlenül a rendszerváltásig fennálló titkos börtönökről, a „túl korán” változást akarók elmeegógyintézetbe zárásáról és szadista megkínzásáról. A kádári diktatúra lelket mérgező mindennapjaitól szenvedő haladó értelmiségünk számos kiváló tagja öngyilkos lett, mások a kilátástalanságból az alkoholizmusba menekültek. Persze nem is várhattunk mást attól a hatalmi gépezettől, melyet a Szovjetunióból vezéreltek, itthon pedig olyan emberek irányítottak, mint a magát írónak gondoló „Buci Gyuri”, a baracktolvaj Apró Antal, vagy Grósz Károly, aki még 1988 novemberének végén is fehérterrorral fenyegetett. És természetesen szólnunk kell a megfigyelések, lehallgatások rendkívüli alapossággal megszervezett hálójáról is, melynek szálai teljeseen átszöttek a korabeli mindennapokat. Nem véletlen, hogy a rendszerváltást követően napvilágot látott újabb és újabb ügynöklisták – melynek tagjai közül sokan máig nem távoztak a közéletből – jelentős közérdeklődésre tartanak számot és az elszennvedők közül számosan kikérték a róluk készült dossziékat is, hogy megismerjék, ki, mikor és mit jelentett a munkahelyen, utcán, bizalmas baráti, esetleg családi körben elhangzott beszélgetésekből. Néhányan nyilvánosságot biztosítottak a jegyzőkönyvek, beszámoló tartalmának, mások (a nagyobb többség) azonban gyorsan asztalfiók, vagy szekrény mélyére zárták az iratokat.

A trianoni határokon kívül rekesztett magyaroknak még nehezebb sors jutott, hiszen az anyaországtól való elszigeteltségből fakadó védtelenségük eleve támadhatóvá tette őket a többségi nemzetek kommunista vezetése számára. Nemcsak a párton kívüliek, de a tagsággal rendelkezők is hátrányos megkülönböztetésben részesültek, különösen, ha az értelmiséghez tartoztak. Ma már nyugodtan kijelenthetjük: rajtuk álltak bosszút az első és a második bécsi döntést követő bevonulásért. Ha csak nem váltak a hatalom birtokosainak feltétlen kiszolgálóivá, vagy nem asszimilálódtak gyorsan, feladva identitásukat, azonnal letörték minden jobbító szándékú,

vagy a békés egymás mellett élést célzó törekvésüket és feltétlenül fasisztának és irredentának bélyegezték őket. S mint ilyenek természetesen kiemelt figyelmet kaptak a helyi belügyi szervek részéről. Egy székelyföldi értelmiségi hasonló, három és fél éves kálváriáját adja közre Markó Béla legújabb, Egy irredenta hétköznapi című könyve, a róla készült dossziéból válogatott jegyzőkönyvek és egyéb bejegyzések alapján.

Aszerző már a szépirodalmi igényességgel megkomponált bevezető esszében rögzíti saját álláspontját: mindig is a magánélet szentségét vallotta, még ha emiatt (szenátorként és kormánytagként) többször komoly politikai vitába is kellett keverednie. Erre utal az írás címéül választott, a Grimm testvérek meséjéből ismert motívum: a „Farkas az ágy alatt” – az intim szférába orvul behatoló, ártó szándékú Gonosz találó ábrázolása, de nézetét támasztják alá a világirodalmi előképek, József Attila és Kosztolányi Dezső ismert sorainak citálása, vagy Orwell víziójának megidézése is. Megdöbbenő tény – persze ilyen emberektől ne várjunk etikus magatartást –, hogy nemcsak a Markó család felnőtt tagjait, de az általános iskolás gyermekek beszélgetését is lehallgatták, talán jó pontra számítva valamelyik felettétől. S bizonyára ugyanez a cél vezérelte a szövegek rögzítőjét, aki, ha neki nem tetsző mondatok hangzottak el, a lapszálon negatív jelzőkkel minősítette a beszélőket. A viccek és a nevetés

valahogy különösen zavarták őket – erre a szerző, illetve a kötetet Marosvásárhelyen a Bernády Házban bemutató Gálfalvi György is külön felhívta a figyelmet.

A jelenlegi teljes korpusz, a 7 kötetes, 1218 oldalas iratcsomó, a Volt Szekuritáté Irattárát Átvilágító Bizottság tevékenységének köszönhetően 2006-ban került egészében Markó Béla kezébe, jöllehet már korábban kapott belőle egy kb. 70 oldalas, füzetnyi anyagot. Kétfajta kézírással jegyezték, és a könyvbe válogatott szövegeket románból kellett magyarra visszafordítani, amit Váli Éva élvezhetően oldott meg. Amint bevezetőjében a szerző is rámutat, fontos, hogy az emberek megismerjék, hogyan és kikkel működött a hálózat, a nyilvánosság talán elrettenti a mai besúgókat is. Hiszen a megfigyelési rendszer – más formában – napjainkban is tartja magát, s miután a történelem ismétlődik, előfordulhat még olyan korszak, amikor „zajosabb” munkája újra megmételje az állampolgárok mindennapi életét. Markó Béla elárulja azt is, hogy nem a 80-as évek vége volt az egyedüli időszak, amikor a román belügyi szervek látókörébe került, hiszen már 1972-ben, 21 éves kolozsvári diákként bevitték a helyi Szekuritáté irodájára, ahol egy fiatal főhadnagy megpróbálta beszervezni, persze sikertelenül. A róla vagy vele kapcsolatban készített feljegyzések közzététele így bizonyos tekintetben bosszú is, az áldozat egyetlen, utólagos védekezési lehetősége. Különösen azt figyelembe véve, hogy a megjelentetett anyag csak töredéke a teljesnek, beleszámítva a még az elkövetkezőkben előkerülő és a megsemmisített iratmennyiséget is. A kötet korpusza azonban így, ebben a formában is sajátos egész, egyfajta dokumentatív folyamregényt alkot, a „kukkolók” nézőpontjából elbeszélve, amely mellé, mintegy ellenpontként a szerzőnek meg kellene írnia az eseményeket saját nézőpontjából elbeszélve is (kitöltve természetesen a technika fogyatékos lehetőségei következtében keletkezett üres helyeket).

Az Egy irredenta hétköznapjainak főszövege a Személyi úrlap feltüntetésével indul, melyből nyilvánvalóvá válnak a megfigyelés alanyának főbb tulajdonságai, jellemzői és a dosszié megnyitása előtt gyűjtött operatív adatok – mintegy önmaguk számára is igazolva a művelet szükségességét. Az ezt követő, 1986 áprilisa és 1989 decembere közötti időszakot átfogó, kronologikus rendben közölt kartotéklapokból kibontakoznak a „Marian” fedőnévvel jelölt író, szerkesztő mindennapi életének történései, örömei és gondjai, családi, baráti és egyéb társadalmi viszonyai, irodalmi alkotó- és szervezőmunkája – mindez a beszélgetésekből kivonatolva, tehát hol epikus, hol dramatikus formában. És környezetként, háttérként természetesen (ezzel a mából visszatekintve nagy öngólt lönek a lehallgatók) a két és fél évtizeddel ezelőtti romániai, marosvásárhelyi közállapotok. Egy olyan ország rajza, amelyik összes élélmiszerét a Szovjetunióba küldi, ahol a boltok polcai

konganak az ürességtől, ahol jegyre adják a húst vagy a csekély mennyiségű benzint, rapszodikusán fútik a lakásokat, kötelező mezőgazdasági gyakorlaton rabszolgaként dolgoztatják az iskolás gyermekeket és ahol katasztrófálisak a közlekedési viszonyok. Csak összehasonlításként: Magyarországon negyven esztendővel korábban volt hasonló a helyzet. Mindez tehát a korabeli román kommunista vezetés inkompetenciáját is megmutatja.

A lejegyzett szövegek sorát menetrendszerű pontossággal szakítják meg az operatív eszközök használatának engedélyezését kérő jelentések és az időről-időre felgyűlt anyagot feldolgozó, kiértékelő elemzések. Utóbbiak tartalmát, a Markó Bélával szemben megfogalmazott „vadászat” összegzi az első titkár részére készült, 1989. december 16.-i keltezésű záró feljegyzés. Ez az általános adatok mellett a művelet megkezdésétől éves bontásban közli az operatív információkat. Megállapítja, hogy a szerzőt, az Igaz Szó folyóirat szerkesztőjét 1983-tól fogva felkeresik a bukaresti Magyar Nagykövetség munkatársai, sőt 1986-ban maga a külképviselet vezetője gratulált neki politikai tartásához, amiért nem szolgálja a román pártvezetés érdekeit. 1984-ben szerzőtársával együtt kérték, hogy vegyék le nevüket az elkészült magyar irodalom tankönyvről, mert abból jelentős magyar íróktól származó műveket hagytak ki ideológiai okok miatt. Ugyancsak kérvényt szerkeszt és ír alá több ismerősével együtt a Szavak Erdélyről című román történehamisító könyv forgalomból való kivonása miatt, miközben a Magyar Tudományos Akadémia Erdély története című kiadványát üdvözli és nagy örömmel fogadja. Emellett hallgatja a magyar rádió (főként a Kossuth adó) és a SZER műsorait és az ott elhangzottakról naponta tájékoztatja munkatársait és baráti körét.

1987-ből a lehallgatók fő kifogásai között szerepelt, hogy a szerzőt felkereste otthonában a nagykövetség kutúratasója, majd a Szabad Európa adásában beolvasták, hogy kényszerítették kollégája temetésén egy központilag kiadott, valóságtól eltérő szöveg felolvasására. A nyár folyamán mindent elkövetett, hogy Sütő András (aki a „Sever” fedőnevet kapta) születésnapja a költő rangjához méltó ünnepi eseménnyé váljon, ősszel pedig öccse végleges kitelepedésének ügyében felkeresik a nagykövetséget, ahonnan ettől fogva Szávai Gézőn keresztül friss sajtótermékeket, magyar folyóiratokat kap. Az év végén az ÉS-ben (a megfigyelők szegénységi bizonyítványa, hogy egy íróra olyan embereket állítanak, akik nem tudják, hogy az ÉS, illetve az Élet és Irodalom azonos, illetve hogy kicsoda Nagy Gáspár) neve együtt szerepel Király Károlyéval („Címtorul”) és Szócs Gézáéval („Sablu”), valamint a szerkesztőségben a Bethlen Gábor Alapítvány szórólapját népszerűsíti, amin a szervezet céljaként a magyar értékek megóvásáért folytatott tevékenység határon túli ösztönzése szerepel. Költészetével többször is foglalkoztak a Kossuth

Rádióban, amin felbuzdulva jelentős energiát fordított az Igaz Szó rendezvényein és a lap szerzői körébe tehetséges, magyar származású fiatalok bevonására.

1988 tavaszán felkeresi Szávai Géza (aki magyar folyóiratokat közvetít neki) és ezután a szerkesztőségi pártgyűlésen felveti, hogy legalább a magyar nyelvű sajtóban felül kellene vizsgálni a helységnevek kötelező román írásmódjára vonatkozó utasítást (ezt az ostobaságot, mellyel kapcsolatos érveit Markó az adott alkalommal nyomatékosan elmondta, újabban a szlovákok – akiknek sosem volt önálló irodalmi nyelve – is kitalálták). Ezzel kapcsolatban a „célszemély” lakásán megbeszélés folyt legjobb barátai, Gálfalvi György, író, szerkesztő („Gherasim” – az ő dossziéja mintegy 6000 oldalas, 15 kötetnyi anyag), Káli Király István, mérnök (ma a Mentor Kiadó vezetője), Balássy Péter, a szomszédban lakó orvos, valamint a magyarországi Csordás Gábor (a Jelenkor Kiadó későbbi igazgatója), majd néhány hónappal ezután Erdély helyzetéről és a romló magyar-román kapcsolatokról a házigazda és Tóth István, illetve Dányi Gábor között. Utóbbi ügyet, annak megnyilvánulásait, így a kolozsvári főkonzulátus felszámolását, a Bukarestben röplapokat terjesztő diplomata letartóztatását, vagy az Aradon tárgyaló magyar küldöttség információhiányról szóló nyilatkozatait élesen elítéli és véleményének hangot is ad. Mindeközben tovább szerepel a magyar médiában (folyóiratok közlik „áthallásos” verseit, a Kossuth Rádióknak interjúkat ad) – ami rendkívül zavarja a román hatóságokat, mondván, hogy nem kért rá engedélyt, miként arra sem, hogy magyarországi vendégei nála szálljanak meg – és folytatja az „értelmiségiek és fiatalok mozgósítását”, az Igaz Szó rendezvényein pedig „nacionalista” szemléletű írókat szerepeltet (Mózes Attilát, Farkas Árpádot, Visky Andrást).

A következő esztendő elején Markó Béla nem tett eleget a felső pártvezetés tevékenységét áttekintő cikk megírásai kötelezettségének (amit Hajdú Győző főszerkesztő pótolta – „Graur” –, aki rendszerhű emberként nem szívlelte a szerzőt), a magyarországi folyóiratok felkérését azonban egytől egyig elfogadta, sőt „Helgá”-ban (anyaországunk) mind népszerűbb lesz. Nyáron rokonain keresztül megszervezi sportoló öccse illegális kijuttatását az országból, akinek testvére barátai később is mindenben segítenek, ő pedig „luxuscikkeket” küld cserébe haza. Továbbra is gyakran felkeresik magyar állampolgárok (főként Tóth István és Koháry György), akikkel kölcsönösen tájékoztatják egymást a két országban uralkodó viszonyokról, illetve utóbbinak segít közölhető erdélyi szerzőket találni, s irodalmi szervezőmunkájával sem hagy fel.

Mindezek alapján az összegzést végző kivonatoló megállapítja, hogy: „Az Igaz Szó szerkesztőségében MARKÓ BÉLA magatartása miatt nem megfelelő hangulat alakult ki, más szerkesztők is hozzá hasonló álláspontra helyezkednek, megszegik a törvényes rendelkezéseket és

kibújnak a felettes sajtószervek által megjelölt szakmai feladatok végrehajtása alól.” Az elmarasztalás bizonyára jogos, annak megszegése azonban minden Romániában élő, magyar alkotó nemzeti érzése, az elszakított anyaország iránti szeretetének egyedül lehetséges megnyilvánulása, mondhatjuk: az erkölcsi mellett szellemi-lelkiszukszerűség volt. Az ostoba törvényekkel és az erőszakos, elrománosítást célzó nacionalizmussal szemben (lám, itt jelenik meg József Attila „fasiszta kommunizmus”-a), megtartva az egyenes gerincet, nem lehetett másként cselekedni. Magyarorságot kinyilvánítása, a nemzeti értékek megbecsülése, a helyi transzszilván kulturális hagyományok felvállalása és továbbvitele a megmaradás egyedüli záloga volt (és marad) a hazánk testéről leválasztott területeken élő nemzetársaink számára. Azt pedig, hogy a hasznos és tanulságos könyvben megjelenített folyamatok hova kulmináltak, visszatekintve, a történelem ismeretében magunk is láthatjuk: a nagyjából a dosszié lezárása (?) idején kitörő forradalom elsöpörte a kommunista diktatúrát, Ceaușescu-t és feleségét – a Román Tudományos Akadémia 4 osztályt végzett elnökét – kivégezték, az országban pedig végbement a demokratikus átalakulás. A szerző élete is nagyot változott – a decemberi fordulat után átvette az Igaz Szó helyébe lépő Látó főszerkesztői posztját, majd a közéletbe végleg bekapcsolódva, az RMDSZ alapító tagja, 1990-től szenátor, három év múlva a párt elnöke, 2004-től pedig miniszterelnök-helyettes lett. Marosvásárhely vonatkozásában azonban mi, magyarok, soha nem feledhetünk egy szomorú eseményt: az évtizedeken át nacionalista mákonyban butított, a Vatra által felheccelt és pálinkával leitatott, főként a Görgény-völgyéből beszállított analfabéta román csőcselék békés tüntetőkre és járókelőkre támadt 1990. március 19-én a városban. A randalírozó hordát a környező településekről, elsősorban a Nyáradmentéről érkező, Márkus István vezette székelyek segítségével a helyi magyarok 20.-21.-én szétverték, azonban a több száz sebesült mellett (Sütő András az előző napi atrocitás következtében vesztette el fél szemét) a „csatának” három nemzetársunk is áldozatul esett. Nekünk, anyaországiaknak kötelességünk megőrizni dicső emléküket, fejet hajtani bátorságuk előtt, hiszen magyar ügyért adták életüket.

Tehát ne feledjünk és maradjunk éberek! Ahogy könyve zárlatában Markó Béla írja: „A múltat érteni kell hát, de megérteni nem szabad, jó lenne viszont tanulni belőle ezt-azt. Mert farkas volt az ágy alatt, barátaim! Sepregetni kell, se pormacsát, se farkast ott ne hagyjatok! Mert attól tartok, ha nem vigyázunk, ismét nőni kezd a nagymama füle.”

(Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.)